

Europa in de Tweede Kamer verkiezingen

Vijf columns over de #EUolifant

Samengesteld door Afke Groen

Over de Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Mr. Hans van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijk wetenschappelijk bureau van D66. De VMS heeft tot doel het sociaal-liberale gedachtegoed verder te ontwikkelen en te verspreiden binnen en buiten D66. Dit doet zij onder andere door het uitvoeren van toegepast onderzoek naar maatschappelijke vraagstukken, het organiseren van lezingen en symposia, het geven van trainingen en workshops en het publiceren van het tijdschrift Idee.

Omslagfoto: Geran de Klerk | Unsplash

Samengesteld door: Afke Groen

Met dank aan: Coen Brummer, Bo Stiemer & Dirk-Jan van Vliet

Vormgeving: Laura Groenheijde

Mr. Hans van Mierlo Stichting Lange Houtstraat 11
2511 CV Den Haag
www.vanmierlostichting.nl

Twitter: [@VMStichting](https://twitter.com/VMStichting)

Facebook: fb.com/vanmierlostichting

Nieuwsbrief: vanmierlostichting@d66.nl

Maart 2021 © Alle rechten voorbehouden

Inhoudsopgave

Voorwoord	04
<i>door Afke Groen</i>	
1. De EU-olifant wordt in de verkiezingsprogramma's wel gezien, nu nog in de campagne	05
<i>door Luuk Molthof & Rem Korteweg</i>	
2. Wat stampen we lekker met de Europese olifant	07
<i>door Mendeltje van Keulen</i>	
3. Breng Europa aan bod in de verkiezingscampagne	09
<i>door Catherine de Vries</i>	
4. Waar komt die #EUolifant ineens vandaan?	11
<i>door Jan Schoonis</i>	
5. Europa is niet langer ons buitenland, maar ons binnenland	13
<i>door Rob Jetten</i>	

Voorwoord

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 lijkt er maar weinig aandacht voor Europa te bestaan.

En dat terwijl op de agenda van de Europese Unie grote vraagstukken staan – over rechtsstatelijkheid, klimaat, migratie en digitalisering. Een volgend kabinet zal zich daar dan ook zeker toe moeten verhouden.

Om te wijzen op de EU als olifant in de kamer tijdens de campagne, werd op Twitter de #EUolifant in het leven geroepen door een aantal academici en experts. Reden voor de Mr. Hans van Mierlo Stichting om een aantal auteurs te vragen naar hun kijk op de EU-olifant. Deze reeks columns is daar het resultaat van.

Uit de columns volgen twee belangrijke, aan elkaar gerelateerde lessen voor nationale politici, die ook grote relevantie hebben voor de periode na de verkiezingscampagne. De eerste les is dat nationale politici Europese zaken aan bod zouden moeten brengen. Want alleen zo kunnen mensen weten welke verschillende stellingnames er zijn, en welke keuzes uiteindelijk waarom gemaakt worden. Dat vergt – en dat is de tweede les – een discussie die het platgeslagen debat over ‘meer of minder Europa’, ‘Nexit of niet?’ overstijgt.

Afke Groen

De EU-olifant wordt in de verkiezingsprogramma's wel gezien, nu nog in de campagne

1.

door Luuk Molthof & Rem Korteweg, beiden verbonden aan Instituut Clingendael.

'Europa' komt er bekaaid vanaf in de verkiezingscampagne. Het thema komt niet of nauwelijks aan bod of wordt gereduceerd tot een simplistische vraag over 'meer of minder EU'. Er is zelfs een hashtag - #EUolifant - gewijd aan het gebrek aan debat over Europa. Toch vinden de partijen Europa wel degelijk belangrijk, blijkt uit een rondgang langs de verkiezingsprogramma's.

In een [recente column](#) voor de NPO schreef Arend Jan Boekestijn dat Europa veel weg heeft van de olifant in de kamer: hij is er wel, maar niemand praat er over. Ondanks het feit dat Europa van grote invloed is op onze welvaart en veiligheid willen Nederlandse politici geen duidelijk Europa-standpunt innemen tijdens deze verkiezingen. Kritiek op de EU is vaak makkelijk, maar juist het belang van Europese samenwerking zou benoemd moeten worden. Bovenal roept Boekestijn politieke partijen op kleur te bekennen. Maar ironisch genoeg doen de meeste middenpartijen dit al, namelijk in hun verkiezingsprogramma's.

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen hebben wij [de verkiezingsprogramma's op hun](#)

[buitenlandstandpunten](#) vergeleken. Wat opviel was dat de programma's van de middenpartijen – lees CDA, CU, D66, GroenLinks, PvdA en VVD – relatief veel aandacht aan 'Europa' besteden. Vaak wordt een deel van het programma expliciet aan Europa gewijd, maar het thema

'Dit wil niet zeggen dat alle middenpartijen ook verdere integratie voorstaan.'

duikt ook regelmatig op in de hoofdstukken over defensie, migratie, handel en klimaat. Dit wil niet zeggen dat alle middenpartijen ook verdere integratie voorstaan. Zo stellen CDA, CU en VVD duidelijke grenzen aan Europese integratie, terwijl GroenLinks en D66 veel enthousiaster zijn. Maar de middenpartijen lijken er wel van doordrongen dat een groot aantal uitdagingen waar de Nederlander zich zorgen om maakt, zoals klimaatverandering, migratie en de opkomst van China, een Europees antwoord vereisen. Onder de streep zetten ze in op meer Europese samenwerking

‘Dus, middenpartijen, doe recht aan jullie programma’s en onthul de olifant!’

en afstemming. Zo pleiten ze allemaal voor versterkte Europese defensiesamenwerking, een slagvaardiger Europees buitenlandbeleid, slimmere Europese handelsverdragen, een effectiever Europees migratiebeleid en een krachtiger Europees antwoord op de groeiende economische invloed van China, Rusland of Amerika.

Ondanks deze schijnbare consensus, zijn er wezenlijke verschillen in de manier waarop de partijen hier invulling aan geven. De CU wil een verdragwijziging om de “samenwerking op de grote, grensoverschrijdende uitdagingen van deze tijd” vast te leggen en een heldere competentieverdeling af te spreken. GroenLinks wil het Europees Parlement initiatiefrecht geven. Het CDA wil een begrenzing van het vrij verkeer van werknemers op de agenda zetten. De PvdA wil Europa onafhankelijker maken van Amerikaanse ‘Big Tech’ en een einde aan het Nordstream 2 gasproject met Rusland. D66 wil dat Europa met China kan concurreren op 5G-technologie, en buitenlandse investeringen in strategische sectoren kan toetsen en

eventueel tegenhouden. CDA, VVD en GroenLinks zijn voorstander van meer Europese defensiesamenwerking, maar daar houdt de overeenstemming op. De VVD wil een sterkere Europese defensie-industrie en vooral de NAVO verstevigen, terwijl GroenLinks de EU onafhankelijker wil maken van de VS “ongeacht wie er in het Witte Huis zit”. Het CDA pleit intussen voor de oprichting van een Europese Veiligheidsraad. Juist vanwege deze verschillen moet Europa aan bod komen in de campagne. Zo niet, dan wordt het thema afgestompt tot de vraag “Nexit of niet?”. Het is de kiezer die dan aan het kortste einde trekt.

De verkiezingsprogramma’s laten zien dat de meeste partijen wel degelijk over Europa nagedacht hebben. Dit moet ook in de campagne en de lijsttrekkersdebatten naar voren komen. Want deze verkiezingen bepalen ook de Nederlandse koers in Europa, en in Europa ligt steeds meer de oplossing voor Nederlandse problemen. Dus, middenpartijen, doe recht aan jullie programma’s en onthul de olifant!

2. Wat stampen we lekker met de Europese olifant

door Mendeltje van Keulen, lector (praktijkprofessor) aan De Haagse Hogeschool en de Universiteit Leiden & gastonderzoeker bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Olifanten werden naar Europa gebracht, zo'n beetje in de tijd dat de naam voor het continent werd gemunt. Vele eeuwen vergaapte het hooggeëerd publiek zich in zoölogische parken en circussen aan het vreemde dier. Er werd mee gesold en het oogstte verbaasde blikken. Wat een mal dier is dat! Hoe anders is de olifant dan wij, de weldenkende, rationele, zuinige Nederlanders.

Het is niet verrassend dat de EU-olifant als hashtag aanslaat, als pakkend frame voor het gebrek aan Europese vragen in de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen. Het dier heeft een eigen Twitteraccount en wordt regelmatig in plaatjes gefotoshopt. In het kader van een crowdfundingactie voor een grotere

EU-vlag van premier Mark Rutte zat hij zelfs aan bij de Europese Raad. Zij die Europees nieuws zoeken, kunnen er niet omheen.

Alle joligheid ten spijt; hier wordt een heuse puzzel op tafel gelegd. Hoe kan je 'gewoon' over Europese zaken praten – op dagelijkse basis, over dilemma's en twijfels en oplossingen en obstakels – zonder dat de spreker tot 'de EU-woordvoerder', of nog erger, 'de Europese partij' (D66, Volt) wordt benoemd?

Anders dan in politiek debat over, zeg, onderwijs, zorg en sociaal beleid, schieten debatten met een Europese dimensie snel in karikaturen, droom- of waanbeelden (Europees leger! Next! Federalisme!). Mal, want in al die andere hoofdsteden, inclusief Brussel, gaat het natuurlijk gewoon om mensen die samen problemen oplossen. Olifanten hebben 26 tanden, precies het aantal andere lidstaten waarmee Nederland rekening moet houden in het schrijven, bepalen en implementeren van beleid. Dat doen ze in dagelijks gesprek met ondernemers, professionals, belanghebbenden en beleidsmakers over voors en tegens, en idealiter ook met een publieke sfeer. Nederlandse bewindspersonen geven daar

'Debatten met een Europese dimensie schieten snel in karikaturen, droom- of waanbeelden.'

maandelijks met hun 26 collega's een klap op, na jaren van wegen, pleiten en standpunten slijpen.

Wat doen ze daar, was het lastig, is het gelukt, #hoedan? Parlementair journalisten aan het Binnenhof durven die Europese vragen aan nationale politici niet aan. Dat is geen luiheid of domheid, maar een logisch gevolg van jarenlang gebrek aan onderhoud aan het Nederlandse Europadebat. Dat leidt tot een situatie waarin lobbyisten van bedrijven en belangengroepen met een boodschap over een specifiek Europees dossier vaak het Binnenhof overslaan op weg naar Brussel. Waarin parlementair journalisten het correspondentschap Brussel als een paar jaar afwezigheid uit de Haagse bubbel zien, in plaats van de relatie te leggen met de procedurevergaderingen. En waarin het EU-woordvoederschap in een Kamerfractie minder aantrekkelijk wordt gevonden dan de portefeuille van NAVO of buitenlandwoordvoerder. Inderdaad, een viciEUze cirkel, waar in academische kringen al langer over wordt geschreven – en die zich nu manifesteert in #EUOlifant. Daarbij kan iedereen, ook D66, in de spiegel

‘Benut de vele professionals die zich in Brussel en Den Haag inzetten voor beter Europabeleid.’

kijken. Wat doen politieke partijen, bijvoorbeeld, om politici – bewindslieden, Kamerleden en Europese fractie – in nauw overleg slim te laten samenwerken aan Europese prioriteiten? Na de verkiezingen en tijdens de formatie en de inwerkperiode van nieuwe Kamerfracties is er ruime tijd voor het inregelen van dat soort processen. Benut de vele professionals die zich in Brussel en Den Haag inzetten voor beter Europabeleid: bij de ministeries, de Europese Commissie, staf van de fracties in het Europees Parlement, en bij vele gemeenten met steeds grotere EU-afdelingen. Zij zullen de nieuwe fracties en bewindslieden ongetwijfeld graag rondleiden in hun wondere wereld. Een wereld waarin Nederland lekker meestampt met de #EUOlifant.

Breng Europa aan bod in de verkiezingscampagne

3.

door Catherine de Vries, hoogleraar politieke economie aan de Bocconi Universiteit te Milaan & hoogleraar politiek gedrag in Europa aan de VU Amsterdam.

De afgelopen weken is er een Twitter-campagne ontstaan met de hashtag #EUolifant. Het debat over Europa heeft inderdaad veel weg van een olifant in de kamer. Veel onderwerpen die Nederlandse kiezers belangrijk vinden, zoals de economie, klimaat of migratie, stoppen niet bij de grens, maar toch komt het debat over wat we als Nederland met Europa willen maar niet van de grond. Ook in de verkiezingscampagne komt Europa vrijwel niet aan bod. En als het thema besproken wordt dan gaat het vaak niet verder dan voor of tegen, terwijl de belangrijkste vraag van 'hoe' niet besproken wordt.

Dit is onwenselijk. Hierdoor heerst vaak het gevoel dat er in Europa iets heel belangrijks gebeurt, maar dat er niet over gepraat wordt in Den Haag. Veel Noord-Europese burgers schrijven de baten van Europese integratie toe aan de verdiensten van hun nationale politici en instituties, en zien Europese samenwerking daardoor vooral als kostenpost – zo blijkt uit [onderzoek](#) naar euroscepticisme. Niet verwonderlijk, als nationale politici niet graag spreken over wat de Europese Unie toevoegt aan beleid, maar 'Brussel' wel graag [als zondebok gebruiken](#) als iets niet goed gaat. Dat is slecht voor het Nederlandse politieke

debat én slecht voor de geloofwaardigheid van het Europese samenwerkingsproject. Het is niet de eerste keer dat belangrijke problemen niet aan bod komen tijdens verkiezingen. Tijdens de vorige Kamerverkiezingen was er weinig aandacht voor klimaatbeleid. Dit ondanks dat experts erop wezen dat er vergaande stappen nodig waren om klimaatverandering tegen te gaan, die ook verdelingsvraagstukken met zich mee zouden brengen. De meeste lijsttrekkers kozen er toen voor om dit thema uit te onderhandelen tijdens de formatie. Dit leidde tot grote maatschappelijke onrust. Nu lijkt er iets vergelijkbaars te gaan gebeuren met het Nederlandse Europabeleid.

'Het is niet de eerste keer dat belangrijke problemen niet aan bod komen tijdens verkiezingen.'

‘Ik zou dan ook graag horen hoe de verschillende lijsttrekkers Europees maatwerk willen gaan leveren in de toekomst.’

De Europese Unie staat voor ongekende uitdagingen de komende jaren. De kernwaarden die aan de ontwikkeling van de Europese samenwerking ten grondslag liggen – vrede, democratie, rechtsstatelijkheid, multilateralisme, economische vrijheid en sociale zekerheid – staan onder druk. Geïstitutionaliseerde samenwerking is niet minder noodzakelijk geworden, maar wel veel kwetsbaarder.

In de schaduw van dit complexe economische en geopolitieke krachtenveld, zal Nederland moeten proberen haar stempel te drukken op de Europese politiek. Hoe helpen we actief om de EU verder vorm te geven? Hiervoor hebben

we een plan, de juiste kennis, geschikte mensen en diplomatiek handwerk nodig. Ik zou dan ook graag horen hoe de verschillende lijsttrekkers Europees maatwerk willen gaan leveren in de toekomst – en vele Nederlandse kiezers met mij.

Deze column is deels gebaseerd op het hoofdstuk van Catherine de Vries in Naar een nieuw kabinet van sociale rechtvaardigheid: Een programma van urgentie voor arbeid, technologie, wonen, onderwijs & democratie in een nieuwe tijd (Brummer & Groen, 2021). Het boek is [hier](#) te bestellen.

4. Waar komt die #EUolifant ineens vandaan?

door Jan Schoonis, mede-initiatiefnemer van #EUolifant, ondernemer & mede-oprichter/voorzitter van D66 Frankrijk.

Afgelopen week de #EUolifant de huiskamer zien binnenwandelen? Het is een initiatief van hoogleraren, ondernemers en opiniemakers die het hoog tijd vonden om Europa een betere plek te geven in het verkiezingsdebat. Onder hen zijn bijvoorbeeld Mathieu Segers, Arend-Jan Boekestijn, Milos Labovic, Joshua Livestro en ondergetekende.

In de huidige verkiezingscampagne wordt amper over Europa gesproken. Politici lijken bang kiezers te verliezen door over Europa te spreken. Ze duiken weg voor de #EUolifant. Het gevolg is dat mensen zich straks 'overvallen' voelen door Europese regelgeving. En het cynisme wordt zo gevoed. Het wegduiken voor de #EUolifant toont aan dat het Europese democratische tekort meer in Den Haag zit dan in Brussel. Dit terwijl het verkiezingsdebat bij uitstek de plek is om de voordelen van Europa te benoemen.

'Politici lijken bang kiezers te verliezen door over Europa te spreken.'

Dat de #EUolifant wordt gemeden, zit me dwars. Europa loopt namelijk als een rode draad door mijn leven. Al in mijn kindertijd lag Europa om de hoek. Ik groeide op in het Zeeuwse-Vlaamse Sas van Gent, dat tegen de grens met België ligt. Als we naar Vlaanderen wilden voor familiebezoek, moesten we bij de grenspost wachten tot we verder mochten.

In mijn studententijd zag ik de Europese Unie groeien. Toen de Unie in 2004 uitbreidde met tien nieuwe lidstaten, studeerde ik dankzij het ERASMUS-programma in Boedapest. De blijdschap van de Hongaren vergeet ik nooit meer. Met pijn in mijn hart lees ik nu hoe de Hongaarse regering de democratische waarden van Europa tenietdoet.

Mijn oproep is dat de Nederlandse overheid en politici zich hard moeten durven maken voor een slagvaardig Europa in het nationaal belang. Zonder Europese Unie dreigen Europese landen te eindigen als (digitale) koloniën van wereldmachten als de Verenigde Staten en China. Drie voorbeelden zijn:

1. Digitale markt

Dat het in Europa digitaal nu niet goed is

geregeld is een understatement. Amerikaanse techbedrijven hebben een te grote invloed op ons leven en genieten ondertussen van belastingvoordelen. De VS en China kopen onze innovaties op. En cyberaanvallen uit China en Rusland zijn aan de orde van de dag. Samen kunnen we een vuist maken, niet afzonderlijk.

2. Asiel en immigratie

De Middellandse Zee is de begraafplaats van de Europese waarden. Dat móét anders. De hete aardappel doorschuiven naar volgende generaties is geen optie. Daarom moeten we mensen uit hun uitzichtloze situaties helpen. Daarbij horen heldere Europese regels en samenwerking in de regio.

3. Klimaatdoelstellingen

Om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen is harde Europese actie nodig. De energie- en voedseltransitie gaat nu veel te langzaam. Multinationals als Shell zijn verantwoordelijk voor meer dan de helft van de CO₂-uitstoot. Zij moeten onder druk van Europa sneller transformeren. Bekend is ook de enorme impact van vlees en zuivel. Europees geld dat nu in klassieke landbouwwormen wordt gepompt, moet daarom naar boeren die innoveren.

‘Een discussie over ‘hoe-gaan-we-het-doen in de EU’ in plaats van ‘meer of minder Europa’

Ik vind dat het debat over deze grensoverschrijdende onderwerpen moet worden gevoerd. Eind februari heb ik dan ook de stoute schoenen aangetrokken en opiniemakers en experts uitgenodigd voor een ‘zoompje’. In de sessie bespraken we meerdere ideeën. Ook mijn idee van de #EUolifant wandelde de digitale kamer binnen. Met de metafoor van ‘EU’ als olifant in de kamer – het onderwerp waar niemand over wil spreken – wilden we de EU-discussie op een ludieke manier in het Nederlandse debat aanzwengelen. Het idee is vervolgens de discussie in de juiste flow krijgen: dus een discussie over ‘hoe-gaan-we-het-doen in de EU’ in plaats van ‘meer of minder Europa’.

De zet is nu aan onze politici. Met een beetje hulp van de @EUolifant :-)

5. Europa is niet ons buitenland, maar ons binnenland

door Rob Jetten, fractievoorzitter D66.

Het is teleurstellend dat de Europese Unie geen thema is in deze verkiezingen. Maar helaas is het ook geen verrassing. De afgelopen 10 jaar hebben we in Nederland vaak enkel over de EU als kostenpost gepraat. Onze debatten komen niet veel verder dan de hoogte van de begroting, of geld naar Griekenland en Italië. Het publieke debat gaat in Nederland zelden over de inhoud, over wat de EU voor ons betekent en over wat we samen willen bereiken voor onze samenleving, welvaart en vrijheid.

Dat is een gemiste kans, want de EU is verweven met ons land. We kunnen niet praten over grote grensoverschrijdende uitdagingen – op het gebied van klimaat, Big Tech, of veiligheid – zonder in Europese oplossingen te denken. Europese instanties werken nauw samen om burgers te beschermen tegen terrorisme en cyberattacks. Europese handel creëert ontzettend veel werkgelegenheid bij Nederlandse bedrijven: zo is een derde van de banen in Nederland een gevolg van ondernemingen over de grens.

Wat mij betreft is dit waar we het vaker over moeten hebben. Niet alleen in de laatste weken voor de verkiezingen, maar in het bredere

publieke debat. Laten we met elkaar in gesprek gaan over wat de EU voor ons kan betekenen en waar wij willen dat de Europese samenwerking heen gaat. Voor mij is dat duidelijk.

‘Het is teleurstellend dat de Europese Unie geen thema is in deze verkiezingen.’

Op het wereldtoneel moet de EU slagvaardiger worden: een volwaardige speler, zodat we geen speelbal worden tussen China en de Verenigde Staten. Daarom moet Nederland aansluiting zoeken bij initiatieven van Frankrijk en Duitsland op het vlak van Europees veiligheidsbeleid, zoals de Adviesraad Internationale Vraagstukken [vorig jaar al onderstreepte](#). Daar hoort ook een Europese Veiligheidsraad bij, om de Britten bij ons aangesloten te houden en in de EU meer eenheid te bereiken.

Tegelijkertijd moet de EU democratischer worden. Dat vergt een volwassen Europees

‘Want Europa is niet ons buitenland, maar ons binnenland.’

Parlement dat recht van initiatief krijgt en individuele Commissarissen kan wegsturen. Het vergt ook sterkere samenwerking tussen nationale parlementen onderling in Europese zaken, en tussen nationale parlementen en het Europees Parlement. Én het vergt ruimte voor directe betrokkenheid van burgers, zoals tijdens de aanstaande Conferentie over de Toekomst van Europa. Daar moeten we ons ook als politici in de Tweede Kamer hard voor maken.

Bovendien moet de EU snel en daadkrachtig op kunnen treden tijdens crises en waar nodig lidstaten aan kunnen spreken op hun verantwoordelijkheden. Dat kan ook vragen dat we mandaat en mogelijkheden geven aan de Europese Commissie om de leiding te

nemen, bijvoorbeeld door instrumenten als het rechtsstatelijkheid mechanisme. De Commissie moet die effectief gaan gebruiken.

Als opdracht na de verkiezingen neem ik mee dat we het in de Haagse politiek meer over Europa gaan hebben. Dat heeft D66 altijd gedaan en dat blijf ik doorzetten. We moeten het niet alleen hebben over hoeveel de EU ons kost, maar vooral ook over welke kansen de EU ons biedt. Kansen om de klimaatcrisis het hoofd te bieden, zoals met de Europese Green Deal. Kansen om de digitale transitie vorm te geven, zoals met het nieuwe pakket aan voorstellen van de Commissie om Big Tech te reguleren. Want Europa is niet ons buitenland, maar ons binnenland.